

որում կը մասնակցին — բացի նախնականից — Նեղոսի նավակին բոլոր եկեղեցիները, որոնց շարքին՝ Հայք, Եկեղեցին այ։ Այս միութիւնը, թէև տնտեսական նիւսիսային Արիւթիկէի նկղ մէկ շրջանակին մէջ, բայց վառ-րիկ նմայեմ է **Հատաճիկի և Կարգի Աօլաբարեմադալին**։

Ընկերակցութեան տարեկան ժողովները տեղի ունեցած են Հէրոսանի Անկիլիան Եկեղեցւոյն մէջ, նախին պաշտամունքով, Անկիլիան եպիսկոպոսին նախագահութեամբ, բայց տեղի չստուած համար յարանաւանական նրկաւորմանու գերակաութեան, յարաւոր պատճառով է որ Շուէթի դեպտանին նախագահութեամբ զուգարուի տարեկան ժողովը՝ դեպտանաւան սրահին մէջ։ Շուէթի աղի դեպտանը, որ կը նստէ ու ալմիս անձնատուրին մըն է, անկող դեկտեմբերին վաղաւոր յարեւած է որ եղիւցտիսի թեմին առաջնորդ Դեր. Քարգմ Սրբազան Տարեկան ժողովին պարզէ Հայք, Եկեղեցւոյ հայեացքը եկեղեցւոյն միտարեան մասին։ Քարգմ Սրբազան մասնատեմէն զուար ուղեւորով մը բացատրած է աղի առ-թիւ ինչ որ Հայք, Եկեղեցւոյն զարաւոր, պաշտական, սկզբունքը եղած է նաեղեղ բոլոր երեսնեայ եկեղեցիներուն։

Դանիելի **Էնիփարե Կազըր** դեկտեմբերի իր երկու քիւրեան մէջ լսում մէկ կուտագրականը տուած է այս ժողովին, և Քարգմ Սրբազանին ուղեւոր բարաւայցած է *A Beautiful Address*, «**Դեղեցիկ Ուղեւոր մէջ**» բաղեւով և ասոր մէկ ամփոխութիւնը տուած է, իսկ մենք աղի ուղեւորին լսում հայեւէն բարեմանութիւնը կը դնենք յաշուոյ սինսկիւրուն մէջ, այն վաստակութեամբ որ **Մեանի** ընթերցողներ մեզի նկատմամբ պիտի բլլան այն սղոմիս գաղտնիքներուն ու բացատրութիւններուն, զորս Եկեղեցւոյն թեմին Հայք-Առաջնորդը այնքան յաւակորէն պարզած է ընկերակցութեան ժողովին այլապէս ներկայացուցիչներուն առջեւ և զնախաւորած ամէնուն կողմէն։

Քարգմ Սրբազանի **Ռարաւայիսի Սաղին** Բ. յղումը կը բողոքն **Միտի** յաշուոյ իսկին՝ ասոր տեղը տալու համար այս «**Դեղեցիկ ուղեւորին**»։

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ՀԱՅԵԱՅՔԸ

ԵԿԵՂԵՅԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԽՆԴՐՈՅՆ ԿԱՏՏԱՐԸ

Դեր. Սրբազան Տաւր,

Տիկիմներ և Պարոններ.

Ն. Վ. Շուէթի Պ. Դեպտանը, որուն մեր այս հաւաքումին բնծայած բարձրորէն բարեհաջակամ աջակցութիւնը որքան պատուարեր Նոյնքան քաջաւորական է ամէնուն համար, քանի մը օր առաջ պատիւ բրաւ ինձ առաջարկելու որ Եկեղեցիներու Միութեան մեր այսօրուան այս նիս-

տին մէջ, ուղեւորով մը ներկայացնեմ իմ Եկեղեցիին, Հայ Եկեղեցիին, հայեացքն ու բաղձանքը, վերաբերմամբ Եկեղեցիներու Միութեան նպատակին։

Անգամ մը եւս արտայայտած ըլլալու համար ջերմ համակրութիւնը, զոր իմ Եկեղեցիին իմ հասարակութիւնս եւ ես ինքս անկեղծօրէն կը տածենք այս Միութիւնը ողեւորող ազնիւ զաղափարին հանդէպ, և ի նշան Ն. Վանութեան և Միութեան բոլոր մեծարոյ անդամոց վերաբերմամբ ըզզացած յարգանքիս, պարտականութիւն կը համարիմ ներկայանալ այսօրուան այս դոմարումին, փորձելու համար կատարել ինձ եղած առաջարկը։

Իմ խորին համոզումս է թէ բոլոր Եկեղեցիները, որոնք, քրիստոնէական ներկայ իրականութեան մէջ, այլեւս հաստատուններն են միայն Եկեղեցիական այն մեծ Եկեղեցիին, որ զոյ էր երբեմն քրիստոնէական թուականի առաջին զարեւուն, և որ զաղափարապէս զոյ է տակաւին կենդանի խորհուրդի մը մէջ, ալ ո՛ր, բոլոր հին եւ նոր Եկեղեցիները, իւրաքանչիւր իր տեսակէտովը թերեւս, բայց ամէնքն ալ անայլալորէն անկեղծ զգացումով կը ցանկան միութեան։

Ինչուի աստղն է ան, միութեան այդ ըզզրբունքը, որուն կ'ուղչուին ամէնուն նայուածքները։

Պարտիմ բռնի անմիջապէս, կատարելապէս նոյն այդ բաղձանքն է, զոր ունի իմ Եկեղեցիս, Հայ Եկեղեցիին, Միութեան այդ սկզբունքին նկատմամբ, ու անիկա կ'արտայայտէ իր այդ բաղձանքը իր պաշտամունքին, այսինքն իր հաւատքին աւմէնօրեայ զաւանումին, ինչպէս նաեւ, ու մանաւանդ իր կեանքին մէջ, այսինքն Աստուծոյ և մարդոց առջեւ հաւատարապէս։

Մեր պաշտամունքին ամէնէն սիրուած, ամէնէն յոգովորդական աղօթքներէն մին սա է. «**Չիստապարկիւն շնորհաւ եկեղեցւոյ** խում արոյ, զիստապարկիւն և զանշարժութիւն ի քնամեաց պատերազմի, և հաստատեմ ի մի հաստ գիսարուդիկ եկեղեցի, զիկ խոստովանիմք Տիր և Աստուած, Կեցո՛ր զմեզ»։

Պարզ է ձկառւար, զոր կը ցոլացնէ այս մաղթանքին ոգին. ինչպէս ամէն հաստա-

առթեման համար, որ աղնիւ նպատակի մը ուղղուած է, նոյնպէս եկեղեցւոյ համար, որուն լինելութեան պատճառը գերաշնչապէս բարի է, քանի որ իր վախճանն է հոգիներու փրկութիւնը, ամէնէն էական եւ կենսական բանն է խաղաղութիւնը, բարեպաշտ կեանքի եւ արդիւնաւոր դորձունէութեան ամէնէն հիմնական պայմանը:

Պէտք իսկ չկայ բսկու թէ՛ խաղաղութիւնը, ամէն բանէ առաջ պատուին է սիրոյ, այն վեհադոյն առաքելութեան, որ կ'իզդարարայնէ անհատներն ու ժողովուրդները, որ աստուածային չղացումին սբրբութիւնը կը գնէ աշխարհի հոգերէն ալեւ լոծուած եւ պշտորած սբարին մէջ եւ որ մարդկային գիտալիութեան Լուստյ ամբիւ լոյսի աշխարհութիւնը, որով մարդ կրնայ ճշգրիտ տեսնել ու ճանչնալ ինքզինքը եւ իր մերձաւորը:

Արդ, եկեղեցին, իբրեւ նստուչ թաղաորութեան զաղափարին երկրի վրայ իրագործման ամէնէն մաքուր գործարանը, ծառայելու համար իր փրկարար նպատակին, ամէն բանէ աւելի պէտք ունի խաղաղութեան, ուրիշ բացատրութեամբ, նախ Ան եւ յետոյ Հաւատք-ստաշ քառյակներ, եւ ապա բնագոյնները:

«Բու եկեղեցիկի» տ'եր խաղաղութիւն, զերծ քի զայն քշնաւական յարձակումներէ, եւ յետոյ քնիստական եկեղեցին հաստատուաւքի միութեան մէջ»:

Կը կարծեմ իրաւունք ունենալ ներկատել տալու թէ այս նախադասութեան բառակազմական կապակցութիւնը, հետոյ պատահական ըլլալէ, բնականապէս հիմնուած է պայծառ տրամախոհութեան մէջ, պիտի համարձակէի նայն իսկ բոկ, բարձր ներշնչումէ ծնած ողջմտութեան մը վրայ:

Եկեղեցիները, հաւատքի մանրամասնութեանց տեսակէտով, իրարու հետ կարենալ միանալու համար, պէտք է նախ կարենան սիրել իրար. եկեղեցիներու միութիւնը, աւելի ճիշդ, Աւետարանի իմաստով բմբունած մարդկային եղբայրութիւնը աւելի բարոյական քան զաւանական հաշորդութիւն մ'է. «Յայտ գիտացիւ ամենեկեան երկ իւ աշխիւքս եւ, երկ սիրիցի քիմեանս» (Յովհ. ԺԳ. 35):

Այո՛, քրիստոնէական միութիւնը բարոյական միութիւնն է:

Արդարեւ, կրօնական բնականութեան միշտ աւելի վերաշահան գրութիւն մը մը չափելով չէ՛ որ պիտի կարենայինք իրականացնել այդ միութիւնը: Քրիստոնէութեան պատմութիւնն իսկ կը շուշնէ այս տեսութեան ճշգրտութիւնը. դաւանարանական հարցերը քիչ անգամ եկեղեցիները մօտեցնում են իրարու, կամ մօտեցնում են, յաճախ աւելի սաստկապէս հեռացնելու համար յետոյ չանոնք իրարմէ:

Ասիկա բոկ չէ անշուշտ թէ կրօնական զաղափարաբանութիւնը աւելորդ տիրածանք մըն է հաւատքին համար. իբրեք: Ոչ ոք կրնայ ժխտել զերբ, որ ճշմարտութիւնը, իբրեւ ուղիղ շօրութիւն, կուտած է կատարել աստուածային յայտնութիւններով սահմանադրուած հաւատքի կեանքին մէջ: Իմ գիտումս էր մատնանշել միայն սա կէտը թէ «հաւատքի միութիւն»ը կատարելապէս չէ իրագործուած անցեալին մէջ զլիարարար այն պատճառով որ սիրոյ միջուակ էին մօտեցած անոր, զէթ այն կերպով եւ այն չափով, որքան եւ ինչպէս կը պահանջէր գործին կենսական եւ ամենաբարձր կարեւորութիւնը:

Ահա հաւատքին առարկան է Աստուած, այսինքն սէրը, զի «Աստուած սէր է», ըստ Ս. Եովհաննու. եւ ինքն իսկ Յիսուս ըսաւ «Ես եմ նախապահ եւ նշնարարիւն». ու ճամբան, պարտինք գիտնալ, որ կը տանի ճշմարտութեան՝ սէրն է ինքնին:

Ինչն Յիսուս է որ էր տանի զմեզ իրեն, իր անձին, ուր միայն է կեդրոնը ճշմարիտ միութեան, իր սէրն է որ պիտի առաջնորդէ զմեզ սիրելու Վերաբ, եկեղեցիներու միութեան սեւեռակէտը պէտք է ըլլայ քրիստոնէական խաչալը:

Կարենալու համար ձկտիլ այդ բանին, հարկ է որ մէն մի եկեղեցի կալող ըլլայ, պահ մը զէթ, ինքզինքը ձերբազատել այն կապանքներէն, պատմական պատճառներու՝ միջավայրի հանգամանքներու՝ ցեղական նկատումներու եւ ուրիշ աւելի կամ նուազ նիւթական հաշիւներու կազմած այն արգելափակներէն, որոնք լինքը սահմանափակած են իր կղզիաւումին մէջ, տխուր այն օրէն ի վեր, չեմ քաշուիր ըսել, որ դաւանարանական հակամարտութիւններ խորտակեցին Քրիստոսի եկեղեցիին տիեզերական միութիւնը:

Կ'ըսեն թէ — ու մենք կ'տեսնենք զայն

ամէն օր—աշխարհ կը դիմէ ղէպի բնկեր-
վարութիւն, ղէպի իրաւունքի և պարտուց
կարծեցեալ հաւատարութիւնը. էթէ եկե-
ղեցիները շարունակած ըլլային կատարել
աշխարհի վրայ իրենց պաշտօնը այն ող-
ւով չոր Աւետարանը Առաքեալներու դա-
րուն դրած էր բնկերային մտածումին մէջ,
եթէ անոնք յաճախ ծառայած չըլլային
քաղաքականութեանց կամ ստէպ չնկը-
տէին քաղաքականութիւնը ծառայեցնել ի-
րենց, մարդկութիւնը շատ աւելի կանուխ
վայելած պիտի ըլլար քրիստոնէական եղ-
բայութեան իրական բարեխնորհ, ու աշ-
խարհ այսօր պիտի չվազէր երեւեակա-
կան շնորքի մը ետեւէն, որ յայտնի է թէ
ի վերջոյ ինչ ապագամեծիւր վրայ պիտի
փշրէ մարդոց յոյսերը:

Երբեմն, երբ կը խօսուի ժողովուրդ-
ներու կամ պետութիւններու ընդհանուր
համադաշնակցութեան մը վրայ, ուսկից
պիտի կրնան ծնիլ, կ'ըսեն, մեծամեծ ա-
ռաւելութիւններ, ևս էր խորհիմ այն համա-
դաշնակցութեան վրայ, չոր եկեղեցիները
պիտի կրնային կազմել, էթէ թող տային
որ անվերապահ սէրը, քրիստոնէական ճշ-
մարիտ սէրը միայն վարէր զիրենք, ինչ
օրհնութիւն մը պիտի ըլլար անիկա լու-
վանդակ մարդկութեան համար:

Պետութիւններ իրարու հետ կը համե-
բաշխին յաճախ բացատրելի և երբեմն հա-
զիւ արգարտանալի նկատումներով. միակ
զօրութիւնը որ պիտի կրնայ եկեղեցիներ-
ըր բերել ընդհանուր համբարշտութեան մը,
սէրն է, աննկատ և աննուաճ սէրը, այն
չոր կը ծնի խաղաղութիւնը, և որ իր կար-
գին, կը պատրաստէ միտքերը փոխադարձ
հասկեցողութեան. վստահի կիրքերէ և վե-
ճերէ հանգարտած միտքն է որ կրնայ բմ-
բունել ճշմարտութիւնը:

Նախ խաղաղութիւն և սէր, յետոյ մի-
արանութիւն կարծիքներու կամ վար-
դապետութիւններու: Իր այս բմբունումն է
որ Հայ եկեղեցին կը յայտնէ վերոյիշեալ
իր աղօթքին մէջ. «Եկեղեցիներուն տուր
խաղաղութիւն, այսինքն սէր, որպէսզի
անոնք կարենան ունենալ, հաւատքի մի-
ութիւն» և:

Ես կը մտածեմ թէ եկեղեցիները շու-
տով և աւելի զործնականապէս պիտի սի-
րէին զիրար, էթէ կարենային ճանչնալ զի-

րար շատ աւելի քան ինչ որ է այժմ:

Անոնց իրարու նկատմամբ անտարբե-
րութեան պատճառներէն մին է հաւանա-
բար անգիտութիւնը, չոր ունին իրարու
մասին: Բացի դաւանական պատճառներէ,
լեւուր՝ ցեղային զգացման՝ ազգային ա-
ւանդութեանց տարբերութիւնները և ու-
րիշ հանգամանքներ պարսպ քաշած են
կարծես անոնց միջև, իրարմէ անտեսա-
նելի, իրարու անծանօթ մնալու ատփճան—
Այն քանի մը ծանօթութիւնները, յաճախ
անձեռնհաս հեղինակութիւններէ հայթայ-
թուած ու երբեմն նպատակաւոր դիտու-
նելով պատրաստուած, որոնք առձեռն ե-
կեղեցական պատճութեանց մէջ զլուխ մը
կամ Հանրապետարաններու մէջ քանի մը
էջեր կը գրաւեն յաճախ, շատ անբաւա-
կան են այս կամ այն եկեղեցիին անցեալն
ու ներկան, անոր կէտքն ու զործունէ-
ութիւնը ճանչցնելու համար, ինչպէս եղած
է առհասարակ մեր եկեղեցւոյ պարագան:

Աւելի կատարեալ և աւելի խոր իրե-
րաճանաչութիւն մը, փոխադարձ սիրոյնոր
և աւելի լուրջ շարժառիթներ պիտի երե-
ւան բերէր անոնց միջև:

Ամէն դարաշրջան ունեցած է իր մե-
ծութիւնները և տկարութիւնները միան-
գամայն, սէրը պիտի յորդորէր ամէնքս
առաջիններուն համար հիւսուամի և վեր-
ջիններուն համար արգահատանքի միայն.
և ես վստահ եմ թէ եկեղեցիներու պատ-
մութեան մէջ առաջինները աւելի յաճա-
խողէպ պիտի երևին մեզի քան թէ վեր-
ջինները. վստահի — ո՞վ կրնայ ուրանալ—
ամէն եկեղեցի ունեցած է իր ինքնուրոյն
ղերը քրիստոնէութեան ծաւալման և քրիս-
տոնէական բարոյականի մարդկային սըր-
տին հետ շաղկապումի զործին մէջ:

Ո՞վ կրնայ անտեսել բարոյական զօ-
րութեան մը հսկայական կազմակերպու-
թեան և աշխարհի ամենահեռու մարզե-
րուն մէջ Աւետարանի քարոզութեան ա-
ռաքելութեանց հրաշալի զործը, զոր Հը-
ռովմէական եկեղեցին կը պարզէ մինչեւ
ցայսօր: Ո՞վ կրնայ մոռնալ քրիստոնէա-
կան վարդապետութեանց ճշգուծին և հին
դարերու մէջ այնքան նշանաւոր արդիւնք-
ներով փայլած վանականութեան մասին
Յոյն Օրթոտոքս եկեղեցւոյ գեղեցիկ և փա-
ռաւոր զործը: Ո՞վ կրնայ չյիշել անմոռա-

նախ ծառայութիւնները հոր Ամբրիկէի և Սիւրբոյ Օրթոթոքս եկեղեցիները, Դըպատիկանը և Սիւրիականը, մատուցին քրիստոնէական զիտութեան՝ հայրախօսական՝ և մեկնաբանական գրականութեան իրենց ճիշտութեամբը։ Կարելի է միթէ չի գնահատել պայծառ ոգիի և ողջադատ բարեկարգութեան այն ընթացքը, հոր Անկլիքանեկեղեցին — իբրեւ հին և նոր եկեղեցիներուն միջև անցումի ամէնէն սիրուն կերպը — յղացաւ և զործագրեց այնքան յաջողութեամբ, և բարեկարգական կորովի և իմաստուն այն եղանակը, զոր Բողոքականութիւնը ընդհանրապէս ի յայտ բերաւ մէկէ աւելի կրօնական հարցերու մէջ։ Ի՞նչ բառ գտնել մատուցանելու համար անվերապահ հիացումի հարկ մը այն աղնիւ և բարի զործունէութեան նկատմամբ, հոր Ամբրիկեան Քրիստոնէութիւնը, հետզհետէ աւելի յարաճուն համեմատութիւններով կ'ունենայ ահաւասիկ, օրէ օր աւելի զործնականօրէն մտցնելով և արդիւնաւորելով կրօնքին խորհուրդը՝ Աւետարանին շօղին՝ կեանքի բոլոր զործունէութիւններուն մէջ։

Ձեզի կը թողում, ձեր զգացումին և ձեր դատողութեան կը յանձնեմ դերը այն եկեղեցիին, իմինիս, որուն կեանքը տասն և վեց և աւելի դարերէ ի վեր ողջակիւում մը եղաւ և կը շարունակէ բլլալ քրիստոնէական մատիւղարի նուիրական խորանին վրայ . . . :

Կը կրկնեմ. Ամէն եկեղեցի ունի և ունեցած է իր պաշտօնը, իր մեծութիւնները, իր նուիրումի եղանակը, իր առաւելութիւններն ու իր փառքին ստորոգելիները։ Իւրաքանչիւրին այս բոլոր առաւելութիւններովն է որ կը կազմուի համազգութիւնը քրիստոնէական ծառայութեան սուրբ զործին։ Ամէն եկեղեցի ունեցած է, Առաքեալին բմբունումին համեմատ, «իւր շնորհքը», «ի շնորհած մատմոյն Քրիստոսի», այսինքն Քրիստոնէութեան։

Մէն մի եկեղեցւոյ մէջ բարին այն է նախ որ մարդը կը մզէ բարոյական կեանքի։ Ամէն եկեղեցւոյ մէջ կայ բարոյացուցիչ այդ զօրութիւնը, ամէն եկեղեցի արժանի է սիրոյ, մէկէն առ միւսը եղբայրական անկեղծ սիրոյ։ Այդ փոխադարձ սէրէն պիտի ծնի բարոյական միասնութիւնը, ու

բարոյական միասնութեան պիտի ծնի հաւատքի միութիւնը. այսինքն Քրիստոնէական միութիւնը, «որ սուրբերուն հաղորդութիւնն է, որ անտեսանելի եկեղեցին է ամէն անոնց որոնք ճշմարտապէս կը սիրեն ընկերը, որ սուրբ հասարակութիւնն է որ միեւնոյն զազափարական հաւաքումի մէջ կը խմբէ ամէն անոնք որոնց միտքը կը ձկտի դէպի հոգեւոր կեանքի սասուածային ազրիւրները»։

Փրկիչ և Տէր մեր, դուն որ բսիր թէ «Ուր որ երկու կամ երեք հոգի գու անունով հաւաքուին, հո՞ն անոնց մէջ ես գուն», եղի՛ր հիմակ մեր մէջը, որ եկած ենք հոս, սիրոյ անտեսանելի պաշտօնը մատուցանելու քու անունիդ. այս սրահը, ուր հիմակ խմբուած ենք քու եկեղեցիիդ ներկայացուցիչներս, թող պահ մը գէթ առնու շնորհքը այն Սուրբ Վերնատան, ուր դուն, քու աշակերտներդ չբջապատուած քրիստոնէական միութեան, սիրոյ և հաւատքի միութիւնը հիմեցիր սուրբ օր մը։ Հաստատուէ՛ մեր միջև, իբրեւ անքակտելի կապ մը սիրոյ և հաւատքի. մօտեցուր նախ մեր բերտերը իրարու, հոգւոյ հաղորդակցութիւնովը, և վստէ մեր մէջ սիրոյ ճրագը, որ մեզի ցոյց տայ ճշմարիտ միութեան՝ հաւատքի միութեան ճամբան, այն ճամբան որ դուն ես, որ կը տանի դէպի ճշմարտութիւն, այսինքն դէպի քեզ միայն։ Տու՛ր որ խաղաղութիւնը տիրէ մեր մէջ խաղաղ, թող մոռուին ջնջուին տարակարծութիւններէ ծագած վէճերը և պայքարները, որոնք այնքան մերկեցին եկեղեցիին ներքին և հոգեւոր կեանքը։

Քու սուրբ եկեղեցիիդ տուր սիրոյ խաղաղութիւնը, որպէսզի անրկա կարենայ ունենալ Հաւատքի Միութիւնը։

Թ. Ե. Գ.



«Եկեղեցի այլ ինչ ոչ է, այլ մենոց ողորոյն շնորհած»։

ՈՍԿԵՐԵՐԱՆ